

STUDIEPLAN

För barnens skull

Fakta och studiefrågor för
yrkesverksamma och ideella

STUDIEPLAN

För barnens skull

Fakta och studiefrågor för
yrkesverksamma och ideella

Filmsatsningen *För barnens skull* har tagits fram för att belysa den situation som barn vars föräldrar flytt till Sverige kan befinna sig i. När vi möter barn med sina familjer i arbetet eller som föreningsaktiv, eller om vi själva har erfarenhet av att ha lämnat vårt hemland för att hitta en ny framtid i Sverige, är det viktigt att vi reflekterar över hur barnen mår. Vad kan vi göra för att skapa trygga sammanhang?

För barnens skull består av tre kortfilmer – *Ingenmansland*, *Andra generationens trauma* och *Hedersflykten*. ”Kidane”, ”Micke” och ”Bahar”, de anonymt intervjuade, heter egentligen något annat. SIMON har tillsammans med studieförbundet NBV tagit fram fakta och frågor till filmerna som kan vara till hjälp i samtal om barn som växer upp i familjer som tvingats fly till Sverige. Välj frågor som känns aktuella på din arbetsplats, i din förening eller studiegrupp. Ta kontakt med din närmaste NBV-avdelning, www.nbv.se, om du vill få hjälp med att studera dessa frågor i en studiecirkel.

Risk- och skyddsfaktorer

Barn som växer upp med föräldrar som tvingats lämna sitt hemland är som vilka barn som helst, men riskfaktorerna är fler och skyddsfaktorerna inte sällan färre. Skyddsfaktorer är förhållanden som ökar motståndskraften mot belastningar eller dämpar effekten av riskfaktorer. Ju fler riskfaktorer ett barn utsätts för desto större risk att dessa får en negativ inverkan på barnet. Läs mer på Kunskapsguiden. se <http://www.kunskapsguiden.se/psykiatri/Teman/Barnpsykiskaohalsa/Sidor/Skydds-och-riskfaktorer.aspx>

I kortfilmerna *Ingenmansland*, *Andra generationens trauma* och *Hedersflykten* lyfter SIMON riskfaktorer som kan leda till psykisk ohälsa. Kortfilmerna belyser olika riskfaktorer i olika familjer, men dessa kan alla förekomma i en och samma familj.

Likaså kan skyddsfaktorerna se olika ut i olika familjer. Genom att se riskfaktorerna och främja skyddsfaktorerna kan samhället, du och jag, förebygga lidande och främja barnens psykiska hälsa och utveckling.

Statistik

Oavsett orsak till att föräldrar mår dåligt exv. trauma, missbruk eller psykisk sjukdom, påverkar det barnen. I Sverige har åtta procent av barn upp till 18 år en förälder som fått sjukhusvård på grund av missbruk eller psykisk sjukdom. Totalt är det 17 procent som under uppväxten har en förälder som fått vård för missbruk/beroende eller psykisk ohälsa eller dömts för rattonykterhet eller droginhav. Årligen skolkar cirka tre procent av landets 15-åringar minst en gång i veckan för att ta hand om en familjemedlem. Varje år mister drygt 3000 barn en förälder genom dödsfall. Enligt en doktorsavhandling av Carolina Jernbro (2015:49) har vart femte barn varit utsatt för någon typ av våld i hemmet, drygt fem procent har blivit allvarligt misshandlade.

Att inte uppmärksamma barnen som växer upp med föräldrar med missbruk eller psykisk sjukdom och investera i förebyggande insatser, innebär förutom mänskligt lidande stora samhällsliga kostnader. När de blir vuxna tar de cirka en fjärdedel av samhällets årliga kostnader för psykisk sjukdom, missbruk av alkohol och narkotika i anspråk. Merparten av samhällets kostnader utgörs av så kallade indirekta kostnader i form av produktionsbortfall vid sjukskrivning, förtidspensionering och för tidig död.

Samhällets stora långsiktiga kostnader för barn som vuxit upp som anhöriga till förälder med psykisk sjukdom eller missbruk beror huvudsakligen på att andelen med psykisk sjukdom är dubbelt så hög inom denna grupp som inom resten av befolkningen, och att andelen med missbruk av alkohol respektive narkotika är cirka fyra till sju gånger så hög som befolkningen i övrigt. Beräkningar visar att samhället skulle kunna minska sina kostnader med 35 miljarder per år om omfattningen av psykisk ohälsa och missbruk i vuxen ålder, hos gruppen barn som anhöriga, skulle kunna sänkas till samma nivå som för befolkningen i övrigt.

(NKA, 2015:8)

Ingenmansland

Filmen Ingenmansland är 10:18 minuter lång. När ni har tittat på filmen diskutera nedanstående frågor. Det finns även länkar där ni kan hitta mer information.

Frågor för samtal

1. Ingenmansland börjar med "Kidane" som säger: "Första gången jag rökte hasch var jag 12 år. Jag har tillbringat 10 år på olika institutioner, jag hamnade i fängelse när jag var 21 och efter det har det bara eskalerat. Det var mitt val. Men det lades grund för det när jag var väldigt liten." Vad är det i "Kidanes" barndom som kan ha lagt grunden till missbruket?
2. Reflektera över hur det är att befinna sig i ett ingenmansland. (Skillnad utanförskap?) Hur kan det bidra till missbruk?
3. Vilka signaler ser du hos barn och ungdomar med denna bakgrund? Vad kan ni på er arbetsplats/förening göra för att ge stöd till dessa barn och ungdomar som befinner sig i ett ingenmansland? Hur kan ni stödja föräldrarna?
4. Agneta Rönn har arbetat efter en modell där hela familjen deltar. Vilka alternativ finns i din kommun? Vilken modell skulle kunna vara till mest hjälp? (se sid 6)
5. Fadime ställer frågan varför ingen ser dessa föräldrar som inte lär sig språket, som inte kommer in i samhället. Hur skulle deras möjligheter att komma in i det svenska samhället kunna förbättras? Vad kan ni på er arbetsplats eller förening göra för att öka möjligheterna?
6. Hur samverkar skola, vård och omsorg och föreningar/idéburna organisationer i din kommun för att främja familjers delaktighet i samhället?
7. "Kidane" säger att han egentligen skulle haft samma möjligheter som andra barn i hans ålder, om han bara vetat om det när han var liten. Hur kan barn med föräldrar som "lever kvar" i sitt gamla hemland få hjälp med att förstå sina möjligheter och kunna förankras i flera kulturer samtidigt?

Familjeprogrammet Concordia

Agneta Rönn talar om en modell som hette Concordia, som har testats under 5 år på Familjehuset i Helsingborg. Utvärderingar med barn, föräldrar och gruppledare gjordes efter varje gruppavslut, som visade goda resultat. Utifrån de erfarenheter som gjordes under de fem åren görs en revidering. Därefter kommer namnet att ändras till NOVUM. Målet med programmet är att ge hela familjen verktyg så att barnen blir rustade att så småningom leva ett bra vuxenliv i det samhälle där de har sin framtid.

Programmets mål är:

- ▶ Att de olika familjemedlemmarnas styrkor och kreativitet får en möjlighet att utvecklas
- ▶ Att samspelet i familjen förbättras
- ▶ Att familjemedlemmarna får ökat självförtroende i sina respektive roller
- ▶ Att familjemedlemmarna får en ökad förståelse och respekt för varandra
- ▶ Att familjen genom programmet får strategier som ökar problemlösningsförmågan

Flera familjer deltar samtidigt i programmet som omfattar 13 x 2 timmar en gång i veckan. Familjemedlemmarna deltar i olika program/grupper vid samma tillfälle. Det finns flera exempel på riktat föräldrastöd för nyanlända eller migrerade föräldrar.

- ▶ Ett program som utvärderats är exempelvis <http://www.unesco.org/uii/litbase/?menu=15&country=SE&programme=225>
- ▶ Ett annat exempel är www.kometprogrammet.se
- ▶ COPE är ett föräldrautbildningsprogram som har filmvinjetter på olika språk <http://www.svenskacope.se/index.php/foeraeldrafliken/information>
- ▶ Läs mer om familjeorienterat arbetssätt inom socialtjänsten på Kunskapsguiden.se <http://www.kunskapsguiden.se/missbruk/teman/Familjeorienterat-arbetssatt/Sidor/default.aspx>
- ▶ Här hittar du forskning och information om barn som lever i svåra livssituationer och om stödgrupper www.gruppleदारforening.se/

8. Agneta Rönn säger: ”Om de lever kvar i sin värld, då ser de inte barnen. Du ser inte deras bekymmer, vad de förmedlar. Risken för psykisk ohälsa och missbruk är stor.” Hur skulle du kunna börja hjälpa till?
9. Hur skulle en samverkan mellan anhöriga och professionella kunna se ut?
10. Hur skulle du bäst kunna hjälpa som professionell? Som anhörig? I din kommun?
11. Vad tar du med dig av filmen och diskussionerna, och hur skulle du kunna använda det du tar med dig?

Nationellt kompetenscentrum anhöriga www.anhoriga.se

<http://www.anhoriga.se/nkaplay/filmade-forelasningar/motesdag-om-att-vara-anhorig-till-nagon-som-har-problem-med-alkoholdroger/om-betydelsen-av-familjeorientering-i-rusbehandling-forskning-organisering-och-kliniska-exempel/>

<http://www.anhoriga.se/nkaplay/filmade-forelasningar/motesdag-om-att-vara-anhorig-till-nagon-som-har-problem-med-alkoholdroger/anhorigstod-och-familjeorienterad-alkoholbehandling/>

Stöd för anhörig till personer med missbruk för barn, ungdomar och vuxna
<http://www.erstadiakoni.se/sv/vandpunkten/hjalp/>

Norsk rapport om barn som anhöriga i flyktingfamiljer

http://www.sshf.no/pasient_/kompetansentre_/barnsbeste_/artikler_/nasjonalt_/PublishingImages/Sider/%C3%98nsker-mer-hjelp-i-hjemmet/Rapport%20Barn%20som%20op%C3%A5r%C3%B8rende%20i%20minoritetsfamilier.pdf

Andra generationens trauma

Många flyktingar som kommer till vårt land bär på trauman, händelser som är så plågsamma att de inte klarar att hantera dem. Precis som ”Mickes” pappa är många inte ens själva medvetna om sin situation och vad ett trauma innebär. Ofta kommer det heller inte till uttryck förrän minnena hinner ikapp. Det kan ta upp till ett år innan symtom som flashbacks (okontrollerbara bilder av plågsamma situationer), mardrömmar, sömnsvårigheter, omotiverade vredesutbrott och överdriven vaksamhet börjar. ”Mickes” pappa fick ingen hjälp efter den tortyr han hade genomlidit, han slog sina nära och kära. Den ende som inte blev slagen var ”Micke”, men det kan vara lika traumatiskt att bevittna misshandel av familjemedlemmar som att själv bli slagen.

”Micke” drabbades av ett sekundärt trauma, pappans trauma fördes över på honom. Trauma får konsekvenser även för närstående som kan få symtom av den smärta som drabbar den traumatiserade.

Filmen *Andra generationens trauma* är 10:26 minuter lång. När ni har tittat på filmen diskutera nedanstående frågor. Det finns även länkar där ni kan hitta mer information.

Frågor för samtal

1. ”När de andra barnen gick hem från skolan och tänkte vad de skulle göra för roligt, satt jag och tänkte vad är det för scen som möter mig när jag kommer hem? Vi hade blivit experter på att känna, innan vi ens kommit innanför dörren, att bara genom persiennerna, känna av vad som kunde vara därinne när vi kom in”.
Hur påverkas ”Micke” av pappans trauma?
2. Vilka symtom är vanliga hos personer som drabbats av trauma?
Vilka symtom har de personer med posttraumatiskt stressyndrom, PTSD, som du möter i ditt arbete/i bekantskapskretsen/som anhörig/i din förening?
3. Posttraumatiskt stressyndrom, PTSD, är en riskfaktor för missbruk.
Hur fungerar samarbetet mellan kommun, landsting och behandlingsenheter i din kommun? Hur skulle det kunna förbättras? Hur skulle du kunna hjälpa dem du möter i din yrkesroll/i kommunen/i din förening/föräldragrupp?

Missbruk och PTSD

<http://www.psykologforbundet.se/Documents/Psykologtidningen/Forskningsartiklar/Forskningsartikel%20PT%201%202015.pdf>

<http://www.socialstyrelsen.se/nationellariktlinjermisbrukochberoende/sokiriktlinjerna/missbrukellerberoendeavalkohol10>

4. Möter du barn och ungdomar som har traumatiserade föräldrar? Vilka signaler ser du hos barnen, att de kan vara påverkade av föräldrarnas trauma?
5. ”Syftet med tortyr är ju primärt inte att få information från någon. Utan det är att reducera tilliten till andra människor”. Hur kan du bemöta personer med trauma som uppstått genom tortyr?
6. Fadime möter ungdomar som drabbats av trauman, men de behandlas för ADHD. Vilka likheter finns i diagnoserna? Vilka skillnader? Vilka konsekvenser kan feldiagnosticering få? Diskutera hur du bäst kan hjälpa barn/ungdomar som har dessa symtom.
7. ”Micke” säger att det hade varit bättre för honom om han hade blivit omhändertagen. Vilket stöd skulle den här familjen varit i behov av?
8. Hur kan vi hjälpas åt med att vara uppmärksamma på signaler som tyder på att barn far illa i sina familjer? Som yrkesverksam är du skyldig att göra en anmälan till socialtjänsten. Hur kan du bidra till att det blir så bra som möjligt för barnet och familjen i samband med en anmälan? Som privatperson, i din förening, som granne etc. vad skulle du göra om du misstänkte att ett barn far illa?
9. Hur kan man ge insatser som förebygger att problemen i en familj blir allvarliga? Vilka stödjande insatser kan man försöka motivera familjen till? Hur skulle du i ditt arbete/din förening kunna hjälpa de här barnen och ungdomarna? Vad skulle kunna vara första steget?
10. Vad skulle kunna hjälpa dessa föräldrar att inte isolera sig från omvärlden?
11. Hur skulle kommunen/myndigheter/föreningar kunna samverka?
12. Vilken roll kan du ha? Vad tar du med dig? Hur skulle du kunna använda det du tar med dig?

Intressanta länkar:

Flyktingar med trauma

<http://www.psykologiguiden.se/rad-och-fakta/fa-hjalp/kris-och-trauma/flyktingar-med-trauma>

PTSD

<http://www.1177.se/Stockholm/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Posttraumatiskt-stressyndrom-PTSD/>

Sekundära trauma

https://www.skane.se/Public/psykiatri_skane/bup/vardprogram/Regionalt-vard-program-traumarelaterade-tillstand.pdf

<http://nfbo.org.linux85.wannafindserver.dk/wp-content/uploads/2016/05/Varfor-ar-foraldrarbete-viktigt-vid-traumafokuserad-behandling-NF-BO-160523-Poa-Samuelberg.pdf>

<http://www.barnrattsdagarna.se/wp-content/uploads/2015/04/4f-Kan-upprepa-de-krankningar-leda-till-traumatisering.pdf>

http://www.samverkanstorget.se/upload/Samverkanstorget%202014/Organisation/Temagrupper/Barn%20och%20unga/Samordnade%20insatser%20for%20traumatiserade%20barn%20med%20flyktingbakgrund/Delrapport_Sept%202015_KF_ny.pdf

Behandling av trauma

<http://www.psykologiguiden.se/rad-och-fakta/fa-hjalp/kris-och-trauma/behandling-av-trauma>

Symtom vid posttraumatiskt stressyndrom

De vanligaste symtomen vid posttraumatiskt stressyndrom är:

- ▶ att återuppleva traumat i form av återkommande och påträngande minnesbilder, både i vaket tillstånd och när man sover, genom mardrömmar
- ▶ undvikande av allt som på något sätt påminner om traumat, vilket kan leda till att man isolerar sig från familj, vänner och arbetskamrater.
- ▶ överdriven vaksamhet, som kan göra att man blir onormalt lättskrämd och lättirriterad. Man kan få omotiverade vredesutbrott, koncentrationssvårigheter och problem med sömnen.
- ▶ minnesförlust som kan vara total, men är oftast begränsad till tiden precis före, under eller efter traumat.

Symtomen vid PTSD kan inträffa några veckor efter den traumatiska händelsen, men det kan också dröja längre, upp till månader eller år.

Vanliga reaktioner

Skillnaden mellan barn och vuxna som reagerar på svåra upplevelser är att barn ofta saknar ord för att beskriva det som hänt, vad de tänker och känner. När vuxna människor ältar och upprepar historier kan barn istället leka samma lek om och om igen. Barn reagerar annars ofta med oro, rädsla, (oförklarlig) gråt och ilska. De kan drömma mardrömmar, kissa i sängen och vara rädda för att vara ensamma. Ibland kan barn börja uppföra sig klängigt och på en tidigare utvecklingsnivå än vad han eller hon i själva verket befinner sig i. Det är helt normala reaktioner – barnet är just då i stort behov av mer trygghet. Se till att finnas där. Och kramas!

Äldre barn och ungdomar som har råkat ut för traumatiska upplevelser kan drabbas av sömnrubbningar, humörsvängningar och koncentrationssvårigheter som kan skapa tillfälliga problem i skolan. Det är därför viktigt att göra skolans personal medveten om vad som hänt och vilka reaktioner som kan komma. På så sätt kan man undvika konflikter som kan leda till ytterligare problem, missförstånd och onda cirklar. Reaktionerna efter en potentiell traumatisk händelse har till exempel många likheter med symtomen vid ADHD. (Psykologiguiden)

Hedersflykten

Hur många tjejer och killar som lever i familjestrukturer där våld, förtryck och kränkningar används för att upprätthålla familjens heder finns det ingen statistik på. Vi vet dock att många barn och ungdomar lever i rädsla för att bryta familjens och släktens normer och värderingar på grund av att det kan få allvarliga konsekvenser genom straff. Ibland kan den närmaste kärnfamiljen vilja bryta med släktens krav, men har svårt att stå emot. Ibland splittrar det familjen när exempelvis mamman vill gifta bort en dotter, medan pappan säger nej, eller tvärtom.

Vi har valt att i *Hedersflykten* visa på ett exempel där det inte handlar om den allvarligaste formen av förtryck och straff som vi känner igen från fallen Pela och Fadime som mördades, utan det förtryck som många unga lever under i form av konflikter och kränkningar och som resulterar i psykisk ohälsa för flickorna, men också för pojkarna.

Filmen *Hedersflykten* är 13 minuter lång. När ni har tittat på filmen diskutera nedanstående frågor. Det finns även länkar där ni kan hitta mer information.

Mödomshinnan

I filmen nämner "Bahar" rädslan för att mödomshinnan ska spricka. Det är en myt att det finns en mödomshinna som kan spricka vid samlag. Majoriteten av alla tjejer blöder inte vid sitt första samlag. Man kan inte heller se på en penis eller en slida om han/hon har haft samlag.

Frågor för samtal

1. Reflektera över hur skammen påverkade "Bahar", hur den påverkade hennes väg från tonåring till vuxen kvinna. Missbruk kan bli en utväg. Hur kan man visa på andra utvägar? Vilket stöd skulle "Bahar" kunnat få tidigt i livet?
2. Fadime känner tjejer som söker sig till vården för problem med magen, sömn, panikångest eller huvudvärk. Men det kommer aldrig fram att de är utsatta för våld och förtryck. Hur ska vården kunna identifiera problemet?
3. Diskutera faktorer som gör att unga kvinnors problem inte uppmärksammas, varken i vård, skola eller arbetsliv.
4. Vilka signaler ser du hos de barn och ungdomar med denna bakgrund som du möter? Vad skulle ni på din arbetsplats/i din förening kunna göra för att ge stöd till dem?

5. Hur hade man kunnat hjälpa "Bahar" utan att riskera att förvärra hennes situation? Hur förebygger vi utan att öka riskerna för barn och unga? Vad behöver man tänka på i mötet för att inte öka konflikterna mellan barn och föräldrar?
6. Astrid Schlytter säger: "Män har heder. Kvinnor har skam." Hur påverkas unga mäns liv av hederskulturen? Kan skam eller rädsla för skam även vara en kraft bakom mäns ageranden? Hur skulle du kunna stötta unga kvinnor och unga män som lever med hedersrelaterade problem? Hur skulle du i ditt arbete/din förening kunna nå föräldrar och ungdomar?
7. Vad tror du skulle vara bästa vägen inom ditt arbete/din kommun? Behövs nya lagar och regler? Mer information? Skulle bättre integration fungera?
8. Hur samverkar skola, vård och omsorg och föreningar/idéburna organisationer i din kommun för att främja familjers delaktighet i samhället?
9. Hur kan vi stötta dem som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck? Vilken föreningsverksamhet skulle kunna vara till hjälp?
10. Vad tar du med dig? Hur skulle du kunna använda det du tar med dig?

Du som är yrkesverksam och behöver stöd kring hedersrelaterade frågor kan ringa Nationellt Kompetensteam på Länsstyrelsen i Östergötland
010-2235760

För den som vill läsa mer om killar och hedersrelaterat våld och förtryck kan läsa Astrid Schlytters och Devin Rexvids bok *Mäns heder – att vara både offer och förövare*, som kommit ut under hösten 2016.

Intressanta länkar:

Här kan du läsa mer om hedersrelaterat våld och förtryck, och även se filmer.

www.hedersfortryck.se

<https://dinarattigheter.se/karlekenarfri/>

<http://origostockholm.se/>

<http://kvinnonet.net/ny/>

<http://elektra.fryshuset.se/>

Avslut och utvärdering

Utifrån de förväntningar ni hade i cirkeln, vad tänker ni nu? Blev det som ni tänkt er? Är det något ni saknar i materialet? Vilka nya tankar och kunskaper tar ni med er?

Prata i gruppen hur ni vill gå vidare. Diskutera om det finns behov av nya studiecirklar. Om ni vill delta i en ny studiecirkel, kontakta er NBV-avdelning, www.nbv.se